

Sluttrapport

Miljøvennlige og attraktive tettsteder

Erfaringer og anbefalinger fra Tettstedsprogrammet

MILJØVERNDEPARTEMENTET

“I trange tider er det enda viktigere å tenke nytt og kreativt så vi bevarer troen og optimismen for framtiden.” (ordfører)

“Stedsutvikling er ikke bare et prosjekt, men en del av kommunens tenkning.” (rådmann)

“Når det er attraktivt i sentrum blir folk også glad i det, og litt stolte. Da blir vi også gode markedsførere.” (politiker)

“Nå er det bare positivt å henvende seg til kommunen med en idé, ja de heier oss nesten fram!” (næringsdrivende)

“Vi ble spurt om hvordan vi ville ha det, og de har faktisk hørt etter også!” (ungdom)

“Bevisstgjøring av vår identitet er det som dette programmet har bidratt sterkest til.” (innbygger)

“Det er inspirerende å se den gløden og entusiasmen som har vært her på stedet!” (vegvesenet)

Kjære leser!

For å oppfylle den politiske målsettingen om å bevare hovedtrekkene i bosettingsmønsteret er det nødvendig å utvikle attraktive tettsteder i distriktene med gode og varierte tilbud. Spesielt er det viktig å legge til rette for at nye generasjoner ungdom og kvinner ønsker å bosette seg der. Også næringslivet foretrekker attraktive tettsteder når de skal vurdere videre satsing eller lokalisere nye bedrifter. God stedsutvikling er derfor bra for næringsutvikling.

I en tid hvor land, regioner og steder utvikler seg til å bli mer og mer like, blir det stadig viktigere å ta vare på og videreutvikle ulike steders særpreg og styrke. Det er også god utnytting av ressurser og miljø i vid forstand. Innen reiselivsnæring ser vi at vinnerne er regioner og steder som tar vare på og videreutvikler sine naturressurser, kulturminner, matkultur og andre kulturtradisjoner.

”Program for miljøvennlige og attraktive tettsteder i distriktene” (2001-2005), eller bare Tettstedsprogrammet, har vært et samarbeid mellom 16 kommuner, fire fylkeskommuner og sentrale myndigheter. Viktige elementer i programmet har vært et nedenfra og opp-perspektiv, satsing på kvinner og ungdom, samt bruk av stedenes egne ressurser og egenart i tettstedsutviklingen. Det er lagt opp til en bred tilnærming, men med hovedvekt på fysiske tiltak og nye arbeidsmetoder. I programmet har det vært viktig å utvikle kompetanse, spleiselag og partnerskap, samt bygge nettverk for samarbeid og læring. Programmet ble avsluttet i november 2005 med en nasjonal formidlingskonferanse for alle kommuner og fylker i landet.

I denne publikasjonen presenterer Miljøverndepartementet de viktigste resultatene, erfaringene og anbefalingene fra Tettstedsprogrammet. Anbefalingene bygger både på gode og dårlige erfaringer fra kommunene. Vårt håp er at disse kan være

til inspirasjon og nytte for alle landets kommuner og fylkeskommuner i sitt arbeid med stedsutvikling. Innholdet bygger hovedsakelig på forskernes følge-evaluering, spørreundersøkelser i kommunene, programmets nettsider, kommunenes egen rapportering, møter og samtaler med kommunene og fylkeskommunene, samt avsluttende dyp-dykk i noen utvalgte kommuner. For en nærmere utdyping av resultater og anbefalinger henviser vi til sluttevalueringen fra Nord-Trøndelagsforskning og Agderforskning.

Kapittel 1 presenterer bakgrunn for programmet, mål og strategier, samt deltakere. Her finner du også en oversikt over organiseringen av arbeidet.

Kapittel 2 gir en kort sammenfatning av de viktigste resultatene og hovedfunnene fra programmet. Hovedkonklusjonen er at tettstedene har blitt mer attraktive og miljøvennlige i løpet av programperioden, men at resultatene varierer sterkt fra kommune til kommune. Noen kommuner har lyktes godt og kommet langt i sitt arbeid, mens andre først har kommet skikkelig i gang mot slutten av programmet. Det er gjennomført et imponerende antall små og store tiltak, og i mange kommuner har det skjedd en endring i tenkemåte og arbeidsmetoder. Det har også skjedd en holdningsendring blant innbyggerne mange steder som har ført til større stolthet, identitetsfølelse, optimisme og framtidstro.

Vi ser en del felles trekk hos kommuner som har lyktes i sin tettstedsutvikling: De har vært kreative og initiativrike, satt tettstedsutvikling på den politiske dagsorden og sikret god forankring av arbeidet i egen kommune. Medvirkning, samspill og spleiselag med næringsliv, innbyggere og frivillige organisasjoner har stått sentralt og bidratt til å skape entusiasme og tro på egne krefter. Kommunene har brukt lokale natur- og kulturressurser, historie og særpreg i utviklingen av tettstedene. På den

måten har kvalitetene ved stedet blitt tydeligere og tilhørigheten og kjærligheten til eget sted styrket. Helhetstenkning, gode planer og bred kompetanse har ligget til grunn for arbeidet.

I **kapittel 3** presenterer vi fire gode historier fra kommunene Gildeskål, Steinkjer, Tingvoll og Tolga. Dette er kommuner som vi mener har lyktes spesielt godt med sitt stedsutviklingsarbeid. Historiene er ikke uttømmende, men gir et bilde av hva som har skjedd i kommunesentrene i løpet av programperioden, både med hensyn til prosess og arbeidsmetoder, fysiske resultater og holdningsendringer. Det er lagt spesiell vekt på å formidle resultater, idéer, erfaringer og kloke grep som kan ha interesse for andre kommuner. Historiene har forskjellig fokus og vektlegging av viktige strategier og mål i Tettstedsprogrammet. Vi understreker at historiene er skrevet på bakgrunn av møter, intervjuer og samtaler med personer som på en eller annen måte har deltatt i programmet, og at slutningene derfor ikke nødvendigvis er representative for lokalsamfunnet som helhet.

Kapittel 4 inneholder et utvalg av tiltak fra kommunene som har vært med i Tettstedsprogrammet. Hensikten er å gi et bilde av det mangfold som finnes av aktiviteter, gi gode idéer til hva kommuner kan jobbe med og inspirere til handling. Tiltakene er kategorisert i 10 forskjellige tema som spenner fra sentrumsutvikling og kulturminner til profilering av stedet. Hvert tiltak omfatter som regel flere tema, men for enkelthets skyld har vi valgt å plassere dem kun ett sted. Ønsker du å lese om flere tiltak kan du ta en titt på www.tettsteder.no.

Ettersom de økonomiske, naturgitte, kulturelle og næringsmessige forholdene varierer fra tettsted til tettsted, finnes det ingen

fasit eller enkel oppskrift for hvordan kommunene skal gå fram for å lykkes med stedsutvikling. Det som kan være fornuftige prioriteringer og kloke grep i én kommune, egner seg kanskje dårlig i en annen. Hver enkelt kommune må derfor selv finne fram til egnede mål, strategier og tiltak og tilpasse disse til stedets lokale ressurser, stedegne kvaliteter og økonomiske rammer.

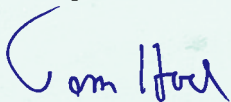
Til tross for dette mener vi likevel at det på bakgrunn av erfaringene fra Tettstedsprogrammet og tidligere utviklingsarbeid, finnes en del generelle erfaringer og anbefalinger som kommunene kan ha nytte av i sitt arbeid. Disse har vi samlet i **kapittel 5**.

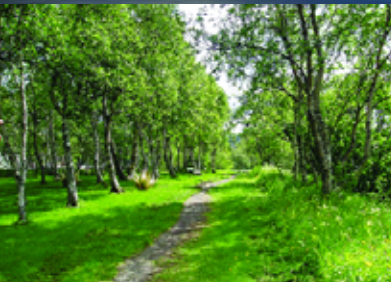
I **kapittel 6** lar vi alle de 16 kommunene i programmet få presentere en kortversjon av mål med arbeidet, hva de har oppnådd og noen tanker om veien videre. Sidene viser også en oversikt over samarbeidspartnere, forankring av stedsarbeidet, plangrunnlag og prosjektomsetning – enten for avgrensede tiltak eller for tettstedsarbeidet som helhet. Her finner du også oversikt over kontaktpersoner dersom du ønsker å vite mer om arbeidet.

De fire fylkeskommunene som har deltatt, har hatt en viktig rolle gjennom å veilede og gi opplæring til kommunene, gi tilskudd, etablere nettverk og kople arbeidet til regionale utviklingsprogram og strategier. I **kapittel 7** oppsummerer fylkeskommunene de viktigste resultatene fra arbeidet og deler sine erfaringer og anbefalinger med andre.

Prosjektleder for Tettstedsprogrammet i Miljøverndepartementet har vært Liv Eli Rønning. Rapporten er utarbeidet i Planavdelingen av Kristin Omholt-Jensen (redaktør), Wilhelm Torheim, Magnhild Wie og Liv Eli Rønning.

*Planavdelingen
Miljøverndepartementet 2005*

Tom Hoel, ekspedisjonssjef

INNHold

Kap. 1 Bakgrunn	9
1.1 Bakgrunn og utfordringer – hvorfor Tettstedsprogrammet?	10
1.2 Mål og strategier	10
1.3 Deltakere i programmet	11
1.4 Endringer underveis i forhold til opprinnelige rammebetingelser	12
1.5 Følgeevaluering	12

Kap. 2 Resultater og hovedfunn	13
2.1 Tettstedene har blitt mer attraktive og miljøvennlige	14
2.1.1 Framtidstro, identitet og stolthet er styrket	14
2.1.2 Stor aktivitet i tettstedene	15
2.2 Kommunene har lyktes med finansiering og spleiselag	16
2.3 Folketallet i tettstedene øker	18
2.4 Endringer i tenkemåte og arbeidsmetoder	18
2.4.1 Kommuner har blitt samfunnsutviklere	19
2.4.2 God kommunikasjon og informasjon har skapt oppslutning	19
2.4.3 Kompetansen har økt	20
2.4.4 Ungdommen er trukket aktivt med	20
2.4.5 Kvinner har vært aktive deltakere	21
2.4.6 Næringslivet har vært aktivt	21
2.4.7 Partnerskap er etablert	22
2.5 Samarbeid er etablert med parter utenfor kommunen	22
2.5.1 Kontakt med andre kommuner har vært nyttig	22
2.5.2 Fylkeskommunen er en viktig samarbeidspartner	23
2.5.3 Samarbeid med nasjonalt nivå	23
2.5.4 Varierende nytte av samarbeidet regionalt og nasjonalt	24

Kap. 3 Gode historier	25
GILDESKÅL: Ungdommen former framtiden	26
STEINKJER: Gjenreising av Gjenreisingsbyen	36
TINGVOLL: Liten, grønn og annerledes	48
TOLGA: Med fortiden inn i framtiden	58

Kap. 4 Gode eksempler	71
Kulturminner og kulturmiljøer	72
Møteplasser og kulturaktiviteter	75
Estetiske hensyn og opprydding	78
Arealbruk og fortetting	80
Sentrumsutvikling	82
Grønn planlegging	85
Næringsliv og lokale ressurser	88
Universell utforming	91
Miljøvennlig transport	94
Profilering av stedet	96

Kap. 5 Anbefalinger	99
5.1 Bygg på egne krefter	100
5.2 Kommunen i ledertrøya	100
5.3 God forankring	101
5.4 Helhetstenkning og gode planer	101
5.5 Bred deltakelse, spesielt fra ungdom og kvinner	102
5.6 God kompetanse	103
5.7 Bygg på det lokale særpreget	103
5.8 Profilér stedet	104
5.9 Kommunen og næringslivet må stå sammen	104
5.10 Spleiselag er viktig	105
5.11 Unngå prosjekttretthet	105
5.12 Det regionale nivået bør støtte	106
5.13 Staten bør legitimere og stimulere	107

Kap. 6 Kommunene i programmet	109
Hadsel	110
Gildeskål	112
Hattfjelldal	114
Vefsn	116
Vikna	118
Flatanger	120
Grong	122
Steinkjer	124
Tingvoll	126
Haram	128
Ulstein	130
Rauma	132
Tolga	134
Åmot	136
Elverum	138
Grue	140

Kap.7 Fylkeskommunene i programmet	143
Nordland fylkeskommune	144
Nord-Trøndelag fylkeskommune	146
Møre og Romsdal fylke	148
Hedmark fylkeskommune	150

Les mer	152
----------------	------------

DELTAKENDE FYLKER OG KOMMUNER

LES MER:

Tettstedsprogrammet:

- Følgeevaluering av Miljøvennlige og attraktive tettsteder i distriktene. R. Lysø og N. A. Sletterød, Nord-Trøndelagsforskning og J. Karlsen Agderforskning, 2005
- Program for utvikling av miljøvennlige og attraktive tettsteder i distriktene. Miljøverndepartementet, 2001
- Tettsteder i distriktene – situasjon og muligheter. Nord-Trøndelagsforskning, Østlandsforskning og Møreforskning, 2001
- Musea og tettstadutvikling. Norsk museumsutvikling, 2001
- www.tettsteder.no

Stortingsmeldinger:

- St.meld. nr. 23 (2001-2002) Bedre miljø i byer og tettsteder. Miljøverndepartementet
- St.meld. nr. 16 (2004-2005) Leve med kulturminner. Miljøverndepartementet
- St.meld. nr. 22 (2004-2005) Kultur og næring. Kulturdepartementet
- St.meld. nr. 25 (2004-2005) Om regionalpolitikken. Kommunal- og regionaldepartementet
- St.meld. nr. 40 (2002-2003) Nedbygging av funksjonshemmende barrierer. Sosialdepartementet

Utredninger og rapporter:

- Utvikling av miljøbyer – hovedrapport (T-1320 Miljøverndepartementet, 2000)
- FoU-rapport nr. 3/2003: Følgeevaluering av Utkantprogrammet. Sluttrapport. J. Karlsen, H.K. Lysgård, A.K. Ryntveit, O. Langhelle og J.K. Fosse, Agderforskning

- Fra riksveg til gate – erfaringer fra 16 miljøgater. Vegdirektoratet. UTB 2003/6
- NoU 2004:19 Livskraftige distrikter og regioner. Distriktskommisjonen
- Plusskommuner – utredning om 4 distriktskommuner som har klart seg bra Næringsrådgivning AS, 2004. www.krd.dep.no
- Mennesker, steder og regionale endringer. Rapport fra NFRs forskningsprogram "Regional utvikling". N.C. Berg, B. Dale, H.K. Lysgård og A. Løfgren. Tapir forlag, 2004
- Den samfunnsaktive kommunen – slutt-rapport 2005. Seks kommuner, Novus Vita, Kommunenes sentralforbund, www.ks.no

Veiledere og fagstoff:

- Nettsted for tettsted. Riksantikvaren. www.riksantikvaren.no/tettsted
- Stedsanalyse – innhold og gjennomføring (T-986 Miljøverndepartementet, 1993*)
- Stedsanalyse – eksempel Brumunddal (T-987 Miljøverndepartementet 1993*)
- Stedsanalyse – eksempel Sykkylven (T-988 Miljøverndepartementet 1993*)
- Stedsanalyse – eksempel Halden (T-988 Miljøverndepartementet 1993*)
- Stedsanalyse – eksempel Hokksund (T-990 Miljøverndepartementet 1993*)
- Gode steder – eksempelhefte (T-1264 Miljøverndepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet 1999, www.planlegging.no)
- Sentrumsutvikling – råd og eksempler (T-1322 Miljøverndepartementet, 2000*)
- Estetikk i plan- og byggesaker (T-1179 Miljøverndepartementet, 1997*)

* Publikasjonene kan fås ved henvendelse til SFT, tlf.: 22 57 34 00 eller via <http://www.sft.no/skjema.html>

Utgiver: Miljøverndepartementet
Flere eksemplarer av denne
publikasjonen kan bestilles fra
Statens forurensningstilsyn (SFT)
Strømsveien 96
Postboks 8100 Dep., 0032 Oslo
Telefon 22 57 34 00 Telefax 22 67 67 06

<http://www.sft.no/skjema.html>
E-post bestilling: bestilling@sft.no

Lay-out: twm reklamebyrå
Opplag: 2500/Oktober 2005
Papir: Multi Art Silk
Trykk: Møklegaards Trykkeri as

<http://www.tettsteder.no>
T-1449 ISBN 82-457-399-0

